

С. В. Палієнко

УСНА ІСТОРІЯ КИЇВСЬКОГО ОСЕРЕДКУ ТЕОРЕТИЧНОЇ АРХЕОЛОГІЇ (ДР. ПОЛ 1970-х – ПОЧ. 1990-х)

У Києві осередок теоретичної археології існував у др. пол. 1970-х – на початку 1990-х. і був пов'язаний з діяльністю В.Ф. Генінга та Відділом теорії та методики археологічних досліджень ІА АН УРСР. Важливим джерелом, яке містить інформацію з цієї теми, є записи усної історії.

Збір усної історії з історії київського осередку автор розпочав у 2011 році. Методом структурованого та напівструктурованого інтерв'ю здійснювалося опитування колишніх і теперішніх співробітників Інституту археології НАН України та КНУ імені Тараса Шевченка. На жовтень 2018 р в особистому архіві автора наявне 21 інтерв'ю з київськими дослідниками.

У результаті дослідження вдалося отримати цінні відомості щодо початкового етапу діяльності В.Ф. Генінга в стінах ІА АН УРСР, щодо роботи методологічного семінару ІА АН УРСР, формування відділу теорії та методики археологічних досліджень ІА АН УРСР, його повсякденної діяльності, сприйняття її співробітниками як цього відділу, так й інших підрозділів інституту, загального ставлення вчених до археологічної теорії та теоретичної археології.

Ключові слова: усна історія, теоретична археологія, Генінг В.Ф., відділ теорії та методики археологічних досліджень ІА АН УРСР.

Вступ

Історія післявоєнної радянської археології є однією з найменш вивчених тем як у вітчизняній, так і у світовій історіографії. Цей період у загальних рисах розглянуто Л.С. Клейном у монографії (Клейн 1993), яка має декілька іноземних перевидань (Klejn 1997; 2012), а також побіжно у книзі Г.С. Лебедева (Лебедев 1991). Та процеси, що мали місце в цей час у СРСР, залишаються «Terra incognita» як для нової генерації вітчизняних археологів, так і для західних колег. Наприклад, у відомій монографії Б. Тригера (Trigger 1989) цей історичний період відтворюється на основі статті радянських авторів початку 1980-х (Bulkin, Klejn, Lebedev 1982).

При цьому однією з найбільш цікавих, проте найменш відомих тем з історії археології СРСР зазначеного періоду є історія радянської теоретичної археології. Цей напрям виник на початку 1970-х і розвивався в країні до початку 1990-х. Загалом під теоретичною археологією автор цієї публікації розуміє окрему галузь археології, що вивчає археологічне пізнання. Існують також й інші визначення як вітчизняних (Генінг 1991, с. 6–14; Клейн 2004, с. 22–28; Шер 1972, с. 401–405), так і зарубіжних дослідників, аналіз яких виходить за межі теми дослідження.

Слід також зазначити, що авторами більшості досліджень з цієї теми були представники тільки одного з декількох напрямків радянської археології – «строкої археології» («чистої археології»). Однак Лев Клейн сам був активним учасником багатьох дискусій, зокрема, щодо статусу науки в археології, яка тривала з 1972 по 1992 рр., тому оцінки його головних опонентів – Володимира Генінга та Юрія Захарука часто є вельми суб'єктивними. Це підтверджують й нові фундаментальні праці цього автора з історії світової та російсько-радянської археології, що були видані в останні роки. Так, у двотомній «Истории мировой археологической мысли» його опонентам присвячено аж один абзац, та й те – вельми критичний (Клейн 2011, с. 23). А в іншій його монографії, хоч і є розділ про В.Ф. Генінга (Клейн 2014. С. 448–464), проте оцінка внеску цього вченого у розвиток радянської теоретичної археології, на нашу думку, надмірно суб'єктивна.

Задля уникнення надмірного суб'єктивізму дослідження має спиратися на широку джерельну базу, зокрема на архівні документи, проте й суб'єктивний досвід безпосередніх учасників подій також не можна повністю відкидати. Залучити його в якості історичного джерела дозволяє застосування методу усної історії, під

якою розуміється практика науково організованої усної інформації учасників або очевидців подій, зафіксована фахівцями з використанням сучасних технічних засобів (Шмидт 1991, с. 262). Про використання усноісторичних джерел у дослідженнях з історії археології й піде мова у цій статті, де дану проблему буде розглянуто на прикладі історії київського осередку теоретичної археології.

Матеріали та методи

У 1970–1980-ті рр. у СРСР було три основні центри теоретичної археології: Ленінград, Київ і Москва, хоч окремі дослідники працювали і в інших регіонах. У цих містах у цей час існували або наукові підрозділи, що спеціалізувалися на теоретичних проблемах, або постійно діючі семінари з теорії та методології археології. У Києві осередок теоретичної археології існував у др. пол. 1970-х – початку 1990-х. і був пов'язаний з діяльністю В.Ф. Генінга та Відділом теорії та методики археологічних досліджень ІА АН УРСР.

Загалом джерела з історії теоретичної археології можна поділити на три великі групи: архівні документи, опубліковані джерела та усна історія. Проте стан збереженості джерельної бази для вивчення історії різних установ – неоднаковий. Іноді архівні документи не збереглися, та спогади очевидців залишаються чи не єдиним джерелом.

Подібна ситуація склалася і щодо вивчення історії діяльності відділу теорії та методики археологічних досліджень ІА АН УРСР. Стану джерельної бази щодо його історії вже було присвячено доповідь автора цієї статті на науковій конференції (Палиєнко 2014). Але якщо коротко, то матеріали ділового архіву ІА НАНУ з 1975 року – по наш час і досі не розібрані, проте автор отримав можливість ознайомитися з ними. У Науковому архіві ІА НАНУ знайшлася лише невелика кількість документів, пов'язаних з діяльністю досліджуваного відділу. Це матеріали планових тем (обґрунтування, тематичні плани, звіти про виконання) та декілька коротких звітів про діяльність відділу у кінці 1980-х.

Матеріали з особистого архіву В.Ф. Генінга були передані до Рукописного архіву ІМК РАН, які розібрані лише попередньо. Автор так само мав можливість з ними ознайомитися – більшість документів з цього архіву, стосуються діяльності самого В.Ф. Генінга, тоді як інформація щодо роботи відділу теорії та методики в них відсутня.

Таким чином, через погану збереженість архівних матеріалів записи усної історії є цінним та чи не єдиним джерелом з історії теоретичної археології в Києві.

Щодо можливості застосування методу усної історії для вивчення розвитку радянської теоретичної археології автор вже писав (Палиєнко 2012), а також на прикладі історії методологічного семінару ЛВІА (ЛЮІА) АН СРСР було розглянуто співвідношення інформації, отриманої зі записів усної історії та архівних документів (Палиєнко 2016b). Щодо конкретних прикладів використання усної історії в дослідженнях з історії археології, то можна навести статтю автора щодо радянської археології часів Перебудови (Палиєнко 2014), а також цей вид джерел був залучений в комплексі з іншими для вивчення діяльності В.Ф. Генінга в Києві (Палиєнко 2016a) та історії методологічних семінарів археологічних установ АН УРСР та СРСР (Палиєнко 2015).

Збір усної історії щодо розвитку київського осередку теоретичної археології автор розпочав у 2011 році в рамках більш широкого проекту «Усна історія радянської теоретичної археології», робота на яким триває і досі. Методом структурованого та напівструктурованого інтерв'ю здійснювалося опитування колишніх і теперішніх співробітників Інституту археології НАН України та КНУ імені Тараса Шевченка. На жовтень 2018 р в особистому архіві автора наявне 21 інтерв'ю з ученими щодо цієї теми. Опитано 11 – чоловіків та 10 – жінок, загальна тривалість – 19 годин 42 хвилини. Зокрема записані інтерв'ю з теперішніми та колишніми співробітниками ІА НАН України та викладачами кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серед інститутських науковців опитані як колишні співробітники досліджуваного відділу, так і їх

колеги, які працювали поруч. Одне інтерв'ю було проведене з донькою В.Ф. Генінга – Л.В. Чижовою.

Опитування здійснювалося методом структурованого і напівструктурованого інтерв'ю та ставило за мету вирішення наступних дослідницьких завдань:

- здійснити реконструкцію подій – відтворити життєдіяльність наукових підрозділів або семінарів;
- пояснити або уточнити факти, відомі з інших джерел;
- отримати інформацію щодо загальної атмосфери у тогочасному суспільстві, зокрема про наявність цензури або ідеологічного тиску;
- пролити світло на міжособистісні стосунки у науковому середовищі, простежити їх вплив на перебіг подій;
- з'ясувати особливості суб'єктивного сприйняття подій їх безпосередніми учасниками.

Результати досліджень

Зібрані записи усної історії містять цінні відомості щодо початкового етапу діяльності В.Ф. Генінга у стінах ІА АН УРСР. Коротко зупинимося на деяких з них. Так, донька В.Ф. Генінга – Л.В. Чижова розповіла про переїзд її батька до Києва:

«И тогда в 74 году стал вопрос о том, что нужно усилить институт археологии в Киеве кадрами. И тогда одновременно переводили в институт археологии Артеменко – как директора института и Генинга – как зам директора по науке. И я знаю, что ходили такие..., такой был некоторый ужас. Артеменко приняли более спокойно, а Владимира Федоровича очень боялись, когда он придет. Потому что говорили: «Приедет Генинг – заставит работать». Потому что, что он работает, что он много заставляет(...) людей, чтобы (...) захватывает в этот свой творческий процесс, это было известно, практически всем, всем кто был, так или иначе, знаком.

Когда он сюда приехал это был ноябрь 74 года. Он приехал в ноябре 74 года. И (...) я так понимаю, я уже так для себя реконструировала эту ситуацию. Видимо, настолько это было застойное болото, а он до этого преподавал в университете, он все время общался с молодежью, у него все время были студенты, у него были аспиранты, он все время работал в таком очень напряженном молодежном окружении. И он начал читать лекции по проблемам археологии для желающих молодых сотрудников. Это было настолько ново. <...>

Я знаю, что это было настолько ново для института, это потому обычно в таких институтах академических такие лекции не читаются. Ну, знакомятся с докладами – каждый ученый по своим проблемам. Но вот такие обобщающие проблемные лекции по тем или иным разделам археологии – это, в общем, было впервые» (Чижова 2012).

Щодо діяльності самого В.Ф. Генінга, то збір усної історії дозволив отримати цікаву інформацію, відсутню в інших джерелах. Адже учений організував переклад іноземної теоретичної літератури.

«Тогда были переведены очень серьезные теоретические работы, которые мы все и он сам прорабатывали. Это были немарксистские неопозитивистские, бихевиористские направления в археологии, свежие издания очень хорошей литературы 1970–80-х годов. Сам Владимир Федорович владел исключительно немецким языком, он прекрасно на нем разговаривал, читал и писал, а англоязычные книги читал в переводе. Он всегда говорил, что у нас в работах должны были ссылки на иностранных исследователей, на их работы и концепции. И поэтому обращал внимание, есть ли они у нас в списке литературы или нет» (Корвін-Піотровський 2011).

У архівних та опублікованих джерелах інформація щодо роботи в київському Інституті археології теоретичного семінару дуже обмежена, хоча останній функціонував, принаймні, з 1960-х років. Зібрані записи усної історії дозволяють отримати відомості щодо роботи семінару в 1970-ті – 1980-ті роки.

«Владимир Федорович организовывал теоретические семинары. Я в них участвовал. Мы читали книги, мы их обсуждали. Владимир Федорович назначал какую-то тему и распределял между участниками кому что читать. Мы делали доклады и обменивались мнениями. Он и сам делал доклады.

Не надо путать две вещи. Это теоретические семинары, которые он делал для себя и всех желающих. Всех желающих можно разделить на две группы: одна группа – все желающие из его отдела, которые добровольно-принудительно принимали участие. Но это нормально, это – работа отдела. И другая группа – примкнувшие из других отделов, которым было интересно в этом участвовать. И вторая форма, которую вводил Владимир Федорович, очень полезная и хорошая. Он, условно говоря, в приказном порядке, ввел изучение археологии аспирантами. И специалисты из разных отделов, заведующие отделами, доктор наук, он их обязывал читать лекции аспирантам. Потом эта форма исчезла. Эти лекции включали в себя просто археологию саму по себе и второе – достижения на этих материалах, а это уже теория: а какими методами мы это делаем; а как мы это реконструируем; а как мы это показываем. И это рассказывалось. Это было очень интересно и полезно» (Корвін-Піотровський 2011).

«Вначале семинар был как ликбез, нам начитывали литературу, мы разбирали новые понятия, новые термины. Это делал сам Владимир Федорович» (Ричков 2011).

Також зібрані записи містять інформацію й щодо організації першого в СРСР наукового підрозділу, який спеціалізувався в галузі теоретичної археології – відділу теорії та методики археологічних досліджень ІА АН УРСР.

Респондент (Р): А вот и, где-то уже зимой 74 я попал лаборантом в фонды Института археологии.

Интервьюер (И): Ага

Р: (...) Именно в это время появляется зам директором Владимир Федорович (...) и узнает, что у меня есть кроме, что кроме того, что (...) Я (...) поступаю на исторический, у меня есть такое образование как техник-математик-программист.

И: Даже так!

Р: Да! Я закончил в свое время школу, одну из лучших школ в Киеве с математическим уклоном, которая была под покровительством Института математики Академии наук

И: Ага!

Р: и под покровительством института Глушкова.

И: Кибернетики?

Р: Да, Кибернетики. В принципы, как говорится, какие-то знания были, но я, честно говоря, конечно же хотел стать археологом. Но вот это второе образование, можно сказать, помогло в знакомстве с Владимиром Федоровичем. И (...) он в то время, планируя свои какие-то (...) идеи планируя (...), значит, взял меня в группу. Потому что сначала не было отдела у Владимира Федоровича, он был просто замдиректором, и он начал формировать, и образовалась группа Генинга. Сидели мы (...) кто как вот, в основном, более того (...) в скифском отделе какое то время сидели, потом получили какую-то комнатку – ещё на Выдубичах это всё было. И за тем (...) эта группа Генинга где-то, так вот (...) к концу 75 года, по моему, был сформирован как раз отдел.

И: В 79 же официально. В 79.

Р: В 79 официально?

И: Да, в 79 официально. Я так понимаю, в 78 начали формировать,

Р: (неразб)

И: а в 79 уже официальный приказ.

Р: В 75 уже была группа Генинга, и я в этой группе Генинга работал до 76 года до весны и ушел в армию.

И: Ага

Р: Вот! Через два года я вернулся (...) и (...) Вернулся обратно, по сути, в эту же группу. Тогда получается.

И: Да-да-да.

Р: Если официально отдел с 79. Мне чего-то казалось, но это прымхи

И: По документам

Р: Прымхи памяти. Да, может быть я числился в новостроечном отделе (Корвін-Піотровський 2011).

Інтерв'ювання колишніх співробітників відділу теорії та методики дозволило зібрати інформацію й щодо повсякденного життя відділу:

«В начале многие даже завидовали, что у нас демократия была в отделе, не было никаких войн, конфликтных ситуаций. Потому что все были более-менее равны. И мы обсуждали там любые темы. Там собрали людей, которые занимались разными вопросами. Мы рассматривали все от антропогенеза до славян, особенно, когда обсуждали диссертации. И свои, и к нам приезжали из Сибири, с Урала к Генингу консультироваться. Для меня лично наш отдел был как второй университет <...>

У нас на заседаниях отдела постоянно были бурные дискуссии, Мы штудировали много социологической литературы, обсуждали диссертации. У нас все читали от корки до корки то, что должны были рассматривать. А потом каждый должен был высказаться и дать свои замечания. Это было не формально, мы действительно изучали каждую работу. Все выступления очень живо обсуждали» (Ричков 2011).

Також вдалося зібрати деякі відомості й щодо проблеми, які виникали в роботі цього наукового підрозділу:

«Вначале мы все были радужно настроены, что мы сделаем полевой формат, и его все начнут заполнять, что кроме отчетов будет еще и полевой формат. Формат мы еще в 1977 году разработали. Считали, что форматы будут сдаваться параллельно и будет накапливаться информация по формату, которую можно будет считывать в машину. Но довольно быстро к этому охладели. Побились, как рыба об лед, но не увидели реального выхода. Программу нам разрабатывал институт кибернетики, там работала целая группа. Кроме того, у нас в отделе работал математик, но с ним ни у кого не сложилось сотрудничество. Кибернетики были сами по себе, а мы – сами. Они что-то разработали, но надо было внедрять на практике. Это сейчас персональные компьютеры, а тогда было сложно. К середине 1980-х многим стало понятно, что выхода не будет, и работы продолжались по инерции, постепенно затухая. Сборник сделали, и на этом все завершилось. Очень жаль» (Ричков 2011).

Опитування співробітників, які не спеціалізували в області теорії, дозволило з'ясувати загальне ставлення до теоретичних проблем і вчених-теоретиків у тогочасному академічному середовищі та пролити світло на міжособистісні взаємини, прослідкувати їх вплив на академічне життя.

«Ну (...), официально, конечно, мы, как воспитанные люди, во-первых, во-вторых, как люди с высшим образованием, в-третьих, как научные работники, мы официально (...) признавали её [теории] существование, её необходимость. Ну, как, как любой научный работник не может себе просто позволить сказать: «Да, ну – это всё ерунда собачья». Нет, так нельзя говорить. Это – не умное заявление, это скорее эмоциональное заявление, чем разумное заявление. Поэтому мы – теория есть, люди занимаются, люди изучают... (неразб.) Господи! Там – Захарук, Генинг, фамилии нам были известны. Но (...) мы не пользовались, что ли инструментарием этой теории в своих работах. Не нужно это было, поскольку мы (...) ну, по другой линии как бы шли. Изучение шло по другой линии. (неразб) Статистико-комбинаторные методы использовались нами, но и сейчас я так считаю, и тогда я считал, и многие так считают, что они не работают в полной мере в археологии. <...>

То есть официально и сознательно, скажем так, мы относились к этому так, как полагается относиться любому научному работнику к любой научной теории – она существует, ты можешь с ней соглашаться, а можешь не соглашаться, но она существовала. Ну, а неофициально мы, конечно, в эмоциональном плане мы позволяли себе и рукой махнуть на это дело, и сказать, что всё это – перевод времени. Научный фольклор есть научный фольклор, он существует и он базируется на каких-то мнениях – пускай индивидуальных, пускай не всегда верных, пускай эмоционально окрашенных, но он, он существует. Ну, кто-то, я уже не помню кто, это сказал – кто-то из маститых, что теорией в археологии занимаются те, кто не состоялся как археолог-практик, как археолог-аналитик, скажем так.. То есть, кто не умеет работать с материалом или не получает, или не знает. Вот тогда они, мол, ударяются в теорию. Может быть, в этом есть соль» (Симоненко 2011).

Застосування методу усної історії також дало змогу дослідити питання ідеологічного тиску та цензури в радянській науці, але, нажаль, воно не дозволяє отримувати точні відомості, такі як дати або повні назви наукових тем. Тому така інформація обов'язково має бути перевірена за іншими видами джерел. Іншою важливою умовою застосування цього методу є масовість опитування та репрезентативність вибірки.

Також хотілось би зупинитися на проблемах, з якими зіткнувся автор під час проведення усноісторичних досліджень. Перш за все, слід відзначити, що дуже важко вмовити археологів погодитись дати інтерв'ю. Нажаль, більшість українських науковців не знає, у чому полягає сутність методу усної історії, та плутає усноісторичні інтерв'ю з журналістськими, а тому побоюється викривлення своїх слів і думок. На відміну від інтерв'ю, записаного журналістами, яке перед публікацією проходить редагується для полегшення сприйняття, та під час якого можливе спотворення змісту, записи усної історії розшифровуються дослівно, а транскрипти публікуються без жодних змін. Тому читач прочитає лише те, що респондент хотів сказати без жодних викривлень змісту.

Крім цього, нажаль, деякі науковці взагалі не розуміють доцільності усноісторичних досліджень, вважаючи, що це – гаяння часу та збір пліток. Дуже часто можна почути: «Це все дуже суб'єктивно! Як це можна використовувати у дослідженнях?» «Я краще в мемуарах про це напишу...» «Ми не папуаси, щоб нас досліджувати». «Краще іди копай, а то плітки збираєш». Або існує побоювання щодо корисності власних спогадів: «А, раптом, я скажу щось не те?» «Я погано пам'ятаю і можу переплутати. Ви краще його – [прізвище] – розпитайте...». Як вже було сказано вище, іноді особисті спогади – це єдине джерело інформації про діяльність певного підрозділу або про якусь подію. Цей метод має певні обмеження, про що мова піде нижче, і як до будь-яких історичних джерел до усноісторичних джерел так само застосовується зовнішня та внутрішня критика, що дозволяє повноцінно використовувати інформацію, яка міститься в них. До того ж респондент сам вирішує, що йому говорити, яку інформацію повідомляти, а яку ні з тих чи інших причин, і так як транскрипти інтерв'ю не підлягають редагуванню перед публікацією, то вони містять тільки те, що сама людина хотіла сказати, так само як і мемуари. Нажаль, сучасні українські археологи, хоч постійно й говорять про це, але так і не спромоглися зафіксувати свій особистий досвід у вигляді мемуарів і таким чином зберегти його для нащадків.

Тим більше, що респонденти – це вже літні люди, які, нажаль, уходять з життя, і можна просто не встигнути записати інтерв'ю. Так, декілька колишніх співробітників відділу теорії та методики вже пішли з життя, навіть з 21 респондента, з якими інтерв'ю відносно київського осередку теоретичної археології вже було записане, однієї людини – Миколи Олександровича Ричкова вже з нами немає.

Також трапляються і технічні проблеми – будь-яка техніка може відмовити, тому необхідно вести запис на два диктофони. У автора був випадок, коли записане інтерв'ю не збереглося. Крім того, необхідно зазначити, що розшифровка записів займає багато часу, тому далеко не завжди вдається робити це оперативно.

Вище мова вже йшла, що як будь-який дослідницький метод, метод усної історії має свої обмеження, а усноісторичні джерела – свої особливості. Відзначимо, перш за все, те, що усна історія дозволяє. Застосування цього методу дає можливість прослідкувати міжособистісні стосунки та зафіксувати особистий досвід, що ніяк не відображається в архівних джерелах, вивчити вплив зовнішнього середовища на роботу археологів, зрозуміти тогочасну загальну психологічну атмосферу в установі, а також частково ліквідувати «білі плями», пов'язані з втратою архівних документів, тому записи усної історії є суттєвим доповненням до архівних і опублікованих матеріалів.

Іншою особливістю цього методу є те, що він дозволяє зафіксувати інформацію, носієм якої є респондент, що безпосередньо не має відношення до досліджуваної проблеми, проте може бути корисною для науковців у майбутньому. Тому

необхідно давати людині можливість сказати все, що вона бажає. Саме з цією метою автор застосовує напівструктуроване інтерв'ю.

Так як записи усної історії є джерелом особистого походження, то значення отриманої інформації підвищується у випадку, коли проводиться масове опитування, а вибірка є репрезентативною.

Щодо обмеження методу, то усна історія не дозволяє отримати точний фактаж – події в пам'яті респондентів накладаються одна на одну, багато інформації про події забувається. Наприклад, майже всі респонденти описували теоретичний семінар тільки в загальних рисах, їм було важко пригадати конкретні теми. Хоча існують і виключення – це люди з феноменальною пам'яттю на події, такі як В.Д. Баран. Тому бажано перевіряти інформацію, отриману під час інтерв'ю за іншими видами джерел, або проводити масове опитування, щоб виявити розбіжності. Та найкращий випадок, коли дослідник вже ознайомлений з архівними матеріалами відносно тієї або іншої події чи теми та може будувати інтерв'ю на їх основі, проте необхідно бути обережним і не нав'язувати власну думку респонденту.

Висновки

Отже, історія археології сьогодні залишається маловивченою у порівнянні з історіографією писемної історії. В Україні остаточно відбулося формування та організаційне оформлення окремої галузі – усної історії. Проте серед реалізованих в нашій країні проектів немає жодного, який торкався історії науки, хоча ця тема є актуальною. Досліджуючи історію радянської теоретичної археології 1970-х – початку 1990-х поряд із традиційними джерелами автор почав використовувати матеріали, зібрані методом усної історії. Цей дослідницький проект триває й сьогодні.

Щодо інформації про роботу в середині 1970-х – на початку 1990-х київського осередку теоретичної археології, то на жовтень 2018 р. було зібрано 21 інтерв'ю, загальною тривалістю майже 20 годин. Записи усної історії містять цінні відомості про діяльність В.Ф. Генінга після переїзду до Києва, про роботу методологічного семінару ІА АН УРСР, формування відділу теорії та методики археологічних досліджень ІА АН УРСР, про його повсякденну діяльність, сприйняття її як співробітниками цього відділу, так й інших підрозділів інституту, про загального ставлення вчених до археологічної теорії та теоретичної археології.

Отримана в результаті опитування інформація дозволяє значно доповнити архівні та опубліковані джерела, які є фрагментарними або іноді просто відсутні. Було з'ясовано як нові факти щодо історії теоретичної археології, так і здобуто цінні відомості про особливості сприйняття науковцями тогочасних подій.

Усна історія найкраще відображає загальне "тло" епохи, міжособистісні взаємини, психологічний клімат в колективі тощо, гірше – фактаж та хронологію тих чи інших подій. Використання матеріалів усної історії у дослідженнях дозволяє «оживити» текст, відійти від сухого викладу матеріалу, «антропологізувати» дослідження. Проте усна історія не може повністю замінити архівні та історіографічні джерела. Якщо ж вони не збереглися, то записи усної історії можуть використовуватися лише за умови масового опитування та репрезентативної вибірки.

Усна історія набуває особливого значення при дослідженні новітньої історії археології (подій 40 – 20 річної давнини), за умови, що вони здійснюються представниками інших генерацій вчених. Нажаль, крім автора, майже ніхто не практикує її системний збір щодо історії української археології, в той час як респондентів з кожним днем стає все менше, а отже відходить у небуття значний пласт інформації, відсутній в інших джерелах.

ЛІТЕРАТУРА

- Генинг, В. Ф. 1991. Археологическая теория и теоретическая археология. *Вопросы археологии Урала*, 20, с. 6–14.
- Клейн, Л. С. 1993. *Феномен советской археологии*. СПб.: Фанн.
- Клейн, Л. С. 2004. *Введение в теоретическую археологию. Книга I. Метаархеология*. С-Пб.: Бельведер.
- Клейн, Л. С. 2011. *История археологической мысли*. Т.2. СПб: СПбГУ.
- Клейн, Л. С. 2014. *История российской археологии: учения, школы и личности*. Т. 2. Археологи советской эпохи. СПб: «Евразия».
- Корвін-Піотровський, О. Г. 2011. *Інтерв'ю від 20.10.2011*. Особистий архів С.В. Палієнка.
- Лебедев, Г. С. 1991. *История отечественной археологии. 1700–1917*. СПб: СПбГУ.
- Палієнко, С. В. 2012. Усна історія як джерело до вивчення радянської теоретичної археології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія*, 111, с. 44–46.
- Палиенко, С. В. 2014. История отдела теории и методики археологических исследований Института археологии АН УССР по разным видам источников. В: *Проблемы истории и археологии Украины*. Материалы IX Международной научной конференции, 30–31 октября 2014 г. Харьков: ООО «НТМТ», с. 77–78.
- Палієнко, С. В. 2014. Радянські археологи і Перебудова: усна історія. В: *Суспільні злами і поворотні моменти: макроподії кризь призму автобіографічної розповіді*. Матеріали Міжнародної наукової конференції, 25–26 вересня 2014 р. Львів.: Інститут народознавства НАН України, с. 176–194. Режим доступу: http://oralhistory.com.ua/assets/images/documents/zlamy_verstka.pdf [Дата звернення 07 лютого 2015].
- Палієнко, С. В. 2015. Методологічні семінари наукових установ АН СРСР та УРСР як засіб розвитку радянської теоретичної археології. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 19, с. 392–397.
- Палиенко, С. В. 2016а. В. Ф. Генинг и формирование киевского центра теоретической археологии. *Краткие сообщения Института археологии*, 242, с. 232–244.
- Палиенко, С. В. 2016б. Соотношение архивных источников и устной истории (на примере истории методсеминара ЛОИА АН СССР). В: Грінченко Г. (ред.) *Усна історія (не)подоланого минулого: подія – наратив – інтерпретація*. Матеріали міжнародної наукової конференції, 8–11 жовтня 2015 р. Харків, с. 163–172. Режим доступу: [http://oralhistory.com.ua/publikacii/pidtrimka-uau/usna-istoriya-\(ne\)podolanogo-mynulogo.html](http://oralhistory.com.ua/publikacii/pidtrimka-uau/usna-istoriya-(ne)podolanogo-mynulogo.html) [Дата звернення 17 жовтня 2016].
- Ричков, М. О. 2011. *Інтерв'ю від 10.10.2011*. Особистий архів С.В. Палієнка.
- Симоненко, О. В. 2011. *Інтерв'ю від 29.09.2011*. Особистий архів С.В. Палієнка.
- Чижова, Л. В. 2011. *Інтерв'ю від 17.05.2012*. Особистий архів С.В. Палієнка.
- Шер, Я. А. 1972. Некоторые вопросы теоретической археологии. В: *Тезисы докладов на секциях, посвященных итогам полевых исследований 1971 г.* Москва, с. 401–405.
- Шмидт, С. О. 1991. Предпосылки «устной истории» в историографической культуре России. В: *Реализм исторического мышления. Проблемы отечественной истории периода феодализма. Чтения, посвященные памяти А.Л.Станиславского*. Тезисы докладов и сообщений, 27 января – 1 февраля 1991 г. Москва, с. 262–263.
- Bulkin, V. A., Klejn, L. S., Lebedev, G. S., 1982. Attainment and problems of Soviet archaeology. *World Archaeology*, 13, p. 272–295
- Klejn, L. S. 1997. *Das Phänomen der sovjetischen Archäologie: Geschichte, Schulen, Protagonisten*. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang.
- Klejn, L. S. 2012. *Soviet archaeology: schools, trends, and history*. Oxford: Oxford University Press.
- Trigger, B. G. 1989. *A history of archaeological thought*. Cambridge.

REFERENCES

- Gening, V. F. 1991. Arkheologicheskaya teoriya i teoreticheskaya arkheologiya. *Voprosy arkheologii Urala*, 20, p. 6–14.
- Klejn, L. S. 1993. *Fenomen sovetskoy arkheologii*. SPb.: Farn.
- Klejn, L. S. 2004. *Vvedenie v teoreticheskuyu arkheologiyu. Kniga I. Metaarkheologiya*. S-Pb.: Bel`veder.
- Klejn, L. S. 2011. *Istoriya arkheologicheskoy mysli*. T.2. SPb: SPbGU.
- Klejn, L. S. 2014. *Istoriya rossijskoj arkheologii: ucheniya, shkoly i lichnosti*. T. 2. Arkheologi sovetskoy epokhi. SPb: «Evraziya».
- Korvin-Piotrovskiy, O. H. 2011. *Interv'iu vid 20.10.2011*. Personal archive of S.V. Paliienko.
- Lebedev, G. S. 1991. *Istoriya otechestvennoj arkheologii. 1700–1917*. SPb: SPbGU.

Paliienko, S. V. 2012. Usna istoriia yak dzherelo do vyvchennia radiianskoi teoretychnoi arkheolohii. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho uniwersytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii Istorii*, 111, p. 44–46.

Paliienko, S. V. 2014. Istoriiya otdela teorii i metodiki arkheologicheskikh issledovaniy Instituta arkheologii AN USSR po raznym vidam istochnikov. In: *Problemy istorii i arkheologii Ukrainy*. Materialy IX Mezhdunarodnoj nauchnoj konferenczii (Khar'kov, 30–31 oktyabrya 2014 g.). Khar'kov: OOO «NTMT», p. 77–78.

Paliienko, S.V. 2014. Radiianski arkheolohy i Perebudova: usna istoriia. In: *Suspilni zlamy i povorotni momenty: makropodii kriz pryzmu avtobiohrafichnoi rozpovidi*. Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, 25–26 veresnia 2014 r. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy, p. 176–194. Available at: http://oralhistory.com.ua/assets/images/documents/zlamy_verstka.pdf [Accessed 07 February 2015].

Paliienko, S. V. 2015. Metodolohichni seminary naukovykh ustanov AN SRSR ta URSR yak zasib rozvytku radiianskoi teoretychnoi arkheolohii. *Materialy i doslidzhennia z arkheolohii Prykarpattia i Volyni*, 19, p. 392–397.

Paliienko, S. V. 2016a. V.F. Gening i formirovanie kievskogo czentra teoreticheskoy arkheologii. *Kratkie soobshheniya Instituta arkheologii*, 242, p. 232–244.

Paliienko, S. V. 2016b. Sootnoshenie arkhivnykh istochnikov i ustnoj istorii (na primere istorii metodseminara LOIA AN SSSR). In: Grinchenko G. (red.) *Usna istoriia (ne)podolanogo minulogo: podiia – narativ – interpretacziia*. Materiali mizhnarodnoi naukovoï konferenczii, 8–11 zhovtnya 2015 r. Kharkiv, p. 163–172. R Available at: [http://oralhistory.com.ua/publikacii/pidtrimka-uai/usna-istoriia-\(ne\)podolanogo-mynulogo.html](http://oralhistory.com.ua/publikacii/pidtrimka-uai/usna-istoriia-(ne)podolanogo-mynulogo.html) [Accessed 17 October 2016].

Rychkov, M. O. 2011. *Interv'iu vid 10.10.2011*. Personal archive of S.V. Paliienko.

Symonenko, O. V. 2011. *Interv'iu vid 29.09.2011*. Personal archive of S.V. Paliienko.

Chyzhova, L. V. 2011. *Interv'iu vid 17.05.2012*. Personal archive of S.V. Paliienko.

17. Sher, Ya. A. 1972. Nekotorye voprosy teoreticheskoy arkheologii. In: *Tezisy dokladov na sekcziyax, posvyashhennyx itogam polevyx issledovaniy 1971 g.* Moscow, p. 401–405.

Shmidt, S.O. 1991. Predposylki «ustnoj istorii» v istoriograficheskoy kul'ture Rossii. In: *Realizm istoricheskogo myshleniya. Problemy otechestvennoj istorii perioda feodalizma. Chteniya, posvyashhennye pamyati A.L.Stanislavskogo*. Tezisy dokladov i soobshhenij. Moskva, 27 yanvarya – 1 fevralya 1991 g. Moscow, p. 262–263.

Bulkin, V. A., Klejn, L.S., Lebedev, G.S., 1982. Attainment and problems of Soviet archaeology. *World Archaeology*, 13. p. 272–295

Klejn, L. S. 1997. *Das Phänomen der sovjetischen Archäologie: Geschichte, Schulen, Protagonisten*. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang.

Klejn, L. S. 2012. *Soviet archaeology: schools, trends, and history*. Oxford: Oxford University Press.

Trigger, B.G. 1989. *A history of archaeological thought*. Cambridge.

S. V. Paliienko

THE ORAL HISTORY OF THE KIEV CENTER OF THEORETICAL ARCHAEOLOGY (THE 2nd HALF OF 1970s – THE BEGINNING OF 1990s)

The history of the Soviet theoretical archaeology, which is a field of archaeology studying problems of methodology, is one of unfamiliar pages in the history of domestic archaeology.

The center of theoretical archaeology existed in Kiev in the 2nd half of 1970s – at the beginning of 1990s and was related to V.F. Gening's activity and the Department of theory and methods of archaeological researches at the Institute of archaeology of AS UkrSSR. Oral testimonies contain information on this topic and are important sources because sometimes archival records are preserved very poorly.

I have been collecting oral testimonies since the summer of 2011 as a part of large-scale project “The oral history of the Soviet theoretical archaeology” and this work goes on now.

Structured and semi-structured interviews were recorded with active and former staff members of the IA of NAS of Ukraine and the National Taras Shevchenko University of Kiev. In October 2018 there were 21 interviews in author's personal archive related to the Kiev center of theoretical archaeology.

As a result, important evidences have been received about the initial period of V.F. Gening's activity at the IA of AS of UkrSSR, the forming of the first research unit which specialized on theory, the everyday life of its staff and a work of the methodological workshop of the Institute. These data can not be collected from other sources. Interviews with researchers who did not involve into theoretical topics give an opportunity to study a general attitude to the archaeological theory and theorists, to uncover relationships inside academic community and to trace their influence to events. Also collected oral testimonies contain information about a censorship and an ideological pressure in the Soviet science. But it is impossible to have accurate facts as dates and names of research topics. In this case the information ought to be checked by other sources. And this research method might be only applied if interviews are mass and a sample is representative.

Keywords: oral history, theoretical archaeology, Gening Vladimir F., Department of theory and methods of archaeological researches of IA of AS UkrSSR.